

JITKA JONOVÁ

ARCIBISKUP SUDIČ. ANTIKLERIKÁLNÍ ÚTOKY PROTI ARCIBISKUPU THEODORU KOHNOVI*

Abstract:

Soon after his appointment to the Archiepiscopal See (1892) the Archbishop of Olomouc Theodor Kohn (1845–1915) sought to economically consolidate his diocese, which also meant trying to ensure that no-one “carried out illegal business activities” on the archbishop’s land. Kohn was involved in several legal disputes over property, and one particularly famous dispute with a farmer called Dubják, who utilized anticlerical circles to attack the church and its representatives, lasted several years. Other events put further pressure on Archbishop Kohn, and his case was even debated in the Austrian Parliament (April 1903). The only person to “back” Kohn in the press was Josef Svatopluk Machar. The case of Archbishop Kohn was utilized to great effect in anticlerical campaigns (e.g. in newspaper articles and the pamphlet “the tyranny of Archbishop Kohn and the nature of clericalism”). All of these factors eventually contributed to the resignation of Theodor Kohn from the Archiepiscopal See in Olomouc (1904).

Key words:

Theodor Kohn; antiklerikalism; 20. stol.; Josef Hofer; Josef Svatopluk Machar

Po smrti olomouckého arcibiskupa kardinála Fürstenberga (1813–1892) byl kapitulou 8. listopadu 1892 zvolen jeho nástupcem kanovník Theodor Kohn. Byl první arcibiskupem nešlechticem, velké nadšení budil jeho český původ, určité rozrušení však vyvolal jeho židovský původ.¹

* Studie je výstupem z grantu Papežství, kurie a katolická církev v českých zemích 1820–1938. Vzájemné vztahy, česká specifika a fenomén ultramontanismu (GAČR, P 410, 15–1709S). Autorka za tuto podporu děkuje.

Nový arcibiskup byl samozřejmě ovlivněn svým předchůdcem kardinálem Fürstbergem, ale našel si i další vzor, a to djakovského biskupa Josipa Juraje Strossmayera (1815–1905), který byl vynikajícím hospodářem a velkým mecenášem svého národa.

Z ekonomického hlediska žil Theodor do zvolení arcibiskupem velmi skromně. Ze svého příjmu se snažil podporovat svoje rodiče a tři sestry, které bylo nutno vybavit nějakým věnem.² Po volbě tedy neměl Kohn čím uhradit nenadálé výdaje,³ a to jak výlohy za potřebná potvrzení, tak na charitativní účely, které se u nově zvoleného arcibiskupa předpokládaly a očekávaly. Bylo tedy potřeba zlepšit hospodářskou situaci celé diecéze, aby i arcibiskup měl kde vzít peníze (na rozdíl od svého předchůdce nemohl arcidiecézi „dotovat“ ze svého rodového majetku). Do majetku olomoucké arcidiecéze patřily i rozsáhlé velkostatky,⁴ ale kvůli dosavadnímu ne zrovna dobrému hospodaření z nich nebyly příliš velké zisky. Arcibiskup Kohn se proto pustil do hospodářských reforem.⁵

Zpětně je vnímal v téměř v idylickém světle. *Je pochopitelné, že tak pronikavé hospodářské reformy musily pohltnout, než jakýkoliv užitek byl patrný, průběhem let miliony korun. Rád jsem se odvážil těchto obětí, neboť jsem nikdy v životě po penězích nebažil a svých důchodů používal většinou na dobročinné účely. Podrobný výkaz a příslušné doklady najde čtenář, kdyby se o věc zajímal, v knížce „Facta loquuntur“, kterou vydal v r. 1902 můj ceremoniář dr. Fr. Botek.*⁶ Právě zesílený zájem arcibiskupa o hospodářské záležitosti byl vnímán ze strany kněží i laiků postupně velmi negativně.

Arcibiskup Kohn chtěl zřídit v diecézi co nejlepší správu. S prací konzistoře byl spokojen, vždýť ji téměř deset let organizoval jako kancléř. V ad-

¹ J o n o v á , Jitka: *Theodor Kohn. Kníže – arcibiskup olomoucký, titulární arcibiskup Peleusijský*. Disertační práce, Olomouc 2010. Zde jsou uvedeny i další prameny a odkazy na literaturu.

² Kohn svoji rodinu sice podporoval, ale jen tak, aby nezpychli, a samozřejmě bez jakéhokoli náznaku nepotismu. Srov. H r u b a n , Mořic: *Z časů nedlouho zašlých*. Řím-Los Angeles 1967, s. 68–69.

³ Srov. „Pravidla volby,“ bod 21: Po intronizaci nový arcibiskup vypořádá finanční pohledávky. Srov. K o h n , Theodor: *Ius Canonicum*. Olomouc 1893, s. 187–8, kde jsou některé povinné platby rozepsány. Také poplatky za vidimaci papežských listin. Srov. Zemský Archiv Opava, pobočka Olomouc (dále jen ZAOpO). Arcibiskupství Olomouc (dále jen AO), listinná část, sign. AIII./2d47.

⁴ Srov. M a r e k , Pavel: *Prof. ThDr. Theodor Kohn*. Kroměříž 1994, s. 29–31.

⁵ Srov. *Arcibiskup Dr. Theodor Kohn*. Vlastní životopis. První počiny arcibiskupské. Lidové Noviny (dále jen LN), roč. 37, 1929, č. 374, 27. 7., s. 1.

⁶ Tamtéž, s. 1–2.

ministrativě statků se snažil o vyřešení hmotné situace zaměstnanců (stanovení mezd a platových postupů), aby zajistil jejich spolehlivost a oddanost práci.⁷ Rozhodl se také poslat vybrané mladé kněze studovat hospodářské obory.⁸ Jednalo se o tři kněze: Jana Černoška, Josefa Šestáka a Josefa Konšela, zvláště vynikl právě poslední jmenovaný, který se věnoval lesnímu hospodářství a je autorem prvního českého lesnického slovníku a dalších příruček z tohoto oboru.⁹

Ona modernizace hospodaření a racionalizace výroby znamenala také výměnu osob, vyžadování a upevňování pracovní disciplíny, kontroly, ale i odbourávání různých zvyků, což samozřejmě vedlo i ke konfliktům. Arcibiskup lpěl na dodržování předpisů a nařízení, a to i v těch případech, kdy by bylo vhodnější užít pochopení a jakési velkorysosti.¹⁰

Četnost sporů o majetek vedla Kohna do pozice „sudiče“, právě spory o majetek byly vždy velmi citlivě vnímány, zvláště když se o ten majetek soudil arcibiskup, který by mohl být shovívavý. Nedá se říci, že by se Kohn vždy soudil nespravedlivě, problém byl v tom, že někteří považovali arcibiskupský majetek za „patřící všem“, a když je arcibiskup vedl k odpovědnosti, cítili se dotčeni. Jenže bohatý arcibiskup, který se soudí s chudým rolníkem, byla voda na antiklerikální mlýn. A to zvláště v případech, kdy Kohn soudní spor nevyhrál.

Arcibiskup Kohn se stal v antiklerikálním tisku proslulým sudičem. Nechal potrestat např. 50 chudých lidí vězením za to, že sbírali i přes jeho zákaz roští v jeho lese či vedl známý spor s rolníkem Dubjákem.¹¹ Arcibiskup se soudil a byl odsuzován, jeho sudičství škodilo jak jemu samotnému, tak také církvi. Socialisté jej užívali jako zářný příklad klerikální chamtivosti. A pro antisemity opět důkaz židovské touhy po majetku.¹²

⁷ *Arcibiskup Dr. Theodor Kohn*. Vlastní životopis. Další úsilí o reorganizaci správy. LN, roč. 37, 1929, č. 387, 3. 8., s. 1.

⁸ Tamtéž, s. 1. Později bylo arcibiskupovi Kohnovi vyčítáno, že více dbal na hospodářství než na pastoraaci.

⁹ Např. K o n š e l , Josef: *Waldbauliches Versuchswesen*. Ein Grundriß des Systems und der Arbeitsmethoden. Praha 1935.

¹⁰ Srov. M a r e k , Pavel; S o l d á n , Ladislav: *Karel Dostál-Lutinov*. Bez mýtů, předsudků a iluzí. Nástin života a díla vůdčí osobnosti českého katolického modernismu. Třebíč 1998, s. 163.

¹¹ *Osmiletý zápas maloroľníka Dubjáka o vlastní majetek, na nějž si arcibiskup olomoucký nároky činil*. Brno 1902, s. 3–4.

¹² K antisemitským výpadům srov. J o n o v á , Jitka: „*Doufám, že je ten Žid již pokřtěný*“ (*Taaffe*). Přístup k židovskému původu olomouckého arcibiskupa Theodora Kohna. In: *Židé a Morava*. Sborník příspěvků přednesených na konferenci konané v Muzeu Kroměřížska dne 11. listopadu 2009. Ed. P. Pálka. Kroměříž 2010, s. 58–74. T á ž : „*Proč má zrovna to strašné jméno Kohn?*“ (Arcibiskup s židovskými předky

Soudní spor s rolníkem Dubjákem

Snad nejznámější soudní pře arcibiskupa Kohna o majetek byla s rolníkem Josefem Dubjákem. Dubjáka výdaje na soudy dostaly do finančních problémů. Z toho byl velmi příhodný motiv, který mohli použít nejen proti arcibiskupovi, ale proti církvi obecně.

O tomto sporu byla vydána brožura *Osmiletý zápas maloroľníka Dubjáka o vlastní majetek, na nějž si arcibiskup olomoucký nároky činil*, která popisuje tento spor od žaloby z roku 1894 do jeho ukončení v roce 1902. Samozřejmě Dubják je popisován v nejlepší světle: *Každé slovo jeho bylo ryzou pravdou*, naopak Kohn jako ten nejhorší: *Jest olomoucký arcibiskup dr. Theodor Kohn zloděj? ... Pro 114 zl. žaluje arcibiskup Kohn, resp. jeho zástupce, chudého roľníka, kdežto na druhé straně plnými rukama rozhazuje peníze na nepotřebné věci*.¹³ Ovšem v této brožurce není kritizován jen Kohn, ale i ostatní příslušníci církve. Údajně se ani Antonín Cyril Stojan Dubjáka nezastal, když ho potkal ve vídeňském parlamentu a i přes svůj příslib v této věci mu nepomohl.¹⁴

V dubnu 1894 byl Dubják žalován, že užívá neoprávněně arcibiskupský pozemek, hrozilo mu nejen odebrání pozemku, ale i odsouzení za rušení držby a povinnost uhradit veškeré soudní výdaje. Rozsudek z 14. května 1894 obvinění potvrdil a ještě jej odsoudil za pokácení jedlí na tomto pozemku. Odvolání nebylo úspěšné. Žádal o pomoc arcibiskupa i ministerstvo (není však uvedeno které), ale neúspěšně. Následně je v brožurce uvedeno, že byla na Dubjáka uvalena exekuce.¹⁵

A tu přišla „konečně pomoc“, a to ze strany „Rovnosti“, kde již několikrát se mu dostalo útechy. „Rovnost“ opět uveřejnila svůj pohled na Dubjákovu při. Podle autora brožury byl arcibiskup uražen a snažil se o urovnání sporu, ale v tom duchu, že Dubják uzná, že pozemek užíval neoprávněně.¹⁶

Ale přišla další žaloba, neboť Dubják po celou dobu sporu pozemek nepřestal užívat. Nakonec však soud v březnu 1902 rozhodl, že sporný pozemek náleží Dubjákovi. „Rovnost“ se radovala, nenasytný arcibiskup byl odsouzen a opět je popisováno, jak byl Dubják velice poškozen. Opakovaně je uváděno, že arcibiskup je milionář, ale neváhá se soudit s chudými,

v národnostních sporech mezi Čechy a Němci). In: Kontexty Propagandy. Eds. M. Kouba; D. Magincová; I. Říha. Pardubice 2012, s. 105–114.

13 *Osmiletý zápas*, s. 16.

14 Tamtéž, s. 34–35.

15 Tamtéž, s. 3–26.

16 Tamtéž, s. 26–30.

jedná tím proti Božím příkázáním (X. Nepožádáš statku bližního svého). *Dle skutků poznáme člověka.*¹⁷

Pro antiklerikálně laděné noviny to byl vskutku vítaný námět, a tak „Rašple“ v srpnu 1902 uveřejňuje karikaturu v níž Dubják předává arcibiskupovi oprátku se slovy: *Eminenci, když jste nedostal kardinálský klobouk, přijměte zatím za Vaše zásluhy o moji rodinu toto vyznamenání.*¹⁸

Podobně jako se měl Dubják s díky obracet na „Rovnost“, tak se s prosbou se obrátil i na arcibiskupa. Připomíná dlouhotrvající spor, který hmotně velmi poškodil jeho rodinu, ale uvádí, že to pochybení či hanba nepadá na arcibiskupa, ale na úředníky, kteří toto pochybení dopustili. Prosí arcibiskupa o náhradu škody, do které se Dubják a jeho žena dostali nevinně.¹⁹

V únoru 1903 zaslal želechovický farář a děkan arcibiskupovi uvedenou brožuru a poznamenává: *knížečka tendenčně zbarvená rozhozena byla mezi náš lid nikoli z úmyslu čistého, tváří se, jako by byla pravdivá. Živly podvrtné mají neomezenou volnost a neštítí se ničeho. Proto katolíci uhýbají a bojí se, kde by neměli nikterak uhýbati, aniž se báti.*²⁰ Že je brožura tendenční, to je nepochybné, ale námět jí nechtěně poskytl samotný arcibiskup.

Tak Čeněk Lánský ve svém štvavém dílku *Hrůzovláda arcibiskupa Kohna a povaha klerikalismu*²¹ nazval bez okolků jednu z kapitol II. *Kohn hrabivec a sudič.*²² Jen pro doplnění, toto dílko vyšlo nákladem strany sociálně demokratické, která opět využila případ arcibiskupa Kohna v „boji proti klerikalismu.“ Kohn je tak popisován jako „zlý velkostatkář, který utlačuje chudý, do krve sedřený lid.“ *Ani na statcích arcibiskupských nebývalo odjakživa výjimek od tohoto všeobecného pravidla útisku chudobného lidu a jeho závislosti. Leč sotva se vychytralý a hrabivý mamonář Kohn uvelebil ve svém hnízdě, bylo chud'asům teprv otvírati oči, co tento panáček dokazoval. Za krátko stal se metlou celých krajů. Lakotivý velekněz církve římské byl by nejraději vyždímal do poslední kapky vše, co slibovalo několikakrejcarový zisk. Sbíráni hub, jahod a klestí pronajal za pár krejcarů a všemu ostatnímu lidu zakázal to co nejpřísněji pod následkem trestního stíhání pro „lesní pych“.*²³ To nejsou nijak lichotivá slova, a i když jsou podané

17 Tamtéž, s. 30–48.

18 Rašple, 1. 8. 1902, s. 52.

19 ZAOpO. AO, sign. KH 15, kart. 1515, f. 2-3r. Podhradní Lhota, 22. 4. 1903.

20 ZAOpO. AO, sign. KH 15, Kart. 1515, f. 1r-v. Jan Vychodil, Želechovice 15. 2. 1903.

21 L a n s k ý , Čeněk: *Hrůzovláda arcibiskupa Kohna a povaha klerikalismu*. Praha 1903.

22 Tamtéž, s. 17–29.

23 Tamtéž, s. 18.

informace mnohdy nadnesené (účelem textu nebylo pouze kritizovat Kohna, ale vysvětlit lidu, jak je církev, potažmo klerikalismus škodlivý a špatný) zveličují Kohnovy přehmaty, měly pravdivý základ poukazující na to, že to byl sám arcibiskup Kohn, který si zahrazoval cestu k lidem.

U bohatého arcibiskupa se očekávalo spíše „přimhouření oka“ při nějakých majetkových nesrovnalostech – trochu dříví z lesa, zkrácená cesta apod., na druhou stranu i sám Dubják se také soudil, když arcibiskupský revírník nechal vláčet dříví z lesa přes Dubjákův pozemek.²⁴ Arcibiskup měl být tedy shovívavý, oni sami však nemuseli. Jenže Kohn (a nikdo v jeho okolí) neuměl rozeznat, kdy je třeba opravdu právo vyžadovat a kdy je lepší a užitečnější (a dané věci prospěšnější) přimhouřit oko.

A tak si v těchto „protikohnovských brožurách“ autoři rádi vypomohou citáty z Písma, aby ukázali, že tento katolický arcibiskup se chová naprosto nekřesťansky.

I po rezignaci arcibiskupa Kohna tento případ nezapadl. Botek vydal knížku *Pro aris et focis. Der Prozeß Dubjak*,²⁵ v níž se vrací k tomuto případu. Poznámává, že Dubják na tom byl hmotně tak dobře, že dva syny vydržoval na studiích.²⁶

Po letech se Josef Dubják ml. obrátil na arcibiskupa Stojana. S odvoláním na jeho věhlasnou štědrost se k němu dovolává o příspěvek, a to buď v penězích, nebo v potřebném dřevě na opravu usedlosti.²⁷

Útoky v tisku

Antiklerikální a socialistický tisk rád využíval pochybení či provinění duchovních, a zvláště vysoce postavených, k útokům proti církvi. A z případu arcibiskupa Kohna se postupně začal stávat velmi vděčný námět pro kritiku.

Nejvíce kriticky, ale za to velmi pozorně, sledoval činy a jednání arcibiskupa Kohna olomoucký *Pozor*, ten nenacházel na Kohnovi a církvi obecně nic dobrého. Z počátku to byly nepravdivé zprávy, např. o tom, že oslavu-

²⁴ *Osmiletý zápas*, s. 33–34.

²⁵ B o t e k , František: *Pro aris et focis. Der Prozeß Dubjak*. Klagenfurt, nedatováno (1911?).

²⁶ B o t e k , František: *Bo: Pro aris et focis. Der Prozeß Dubjak*, s. 28. Dopis od Jul. Rosky, Kroměříž 4. 3. 1911.

²⁷ ZAOpO. AO, sign. ST 1, kart. 1570, f. 7rv. Josef Dubják, Lhota Podhradní 2. 2. 1922. Zda byla prosba vyslyšena, či nikoliv, se mi však nepodařilo zjistit.

je vítězství na Bílé hoře²⁸ nebo že více finančních darů dává Němcům než Čechům.²⁹

Od roku 1897 se začaly pravidelně a často objevovat příspěvky s nadpisem „Arcibiskup Kohn a my“ či „K našemu sporu s arcibiskupem“, v nichž se o arcibiskupovi nevybíravě vyjadřoval, a to v logice: Jedině a právě Pozor má vždy pravdu (a to i v případě, že to je smyšlenka) a arcibiskup, jakkoliv se brání (i když snad i oprávněně), pravdu nemá. Podle Pozoru arcibiskup nechával do úmoru dřít úředníky v konzistoři, a to i penzisty,³⁰ arcibiskupský hlídač hnal poutníky, kteří šlapali po poli,³¹ a navíc si dovoluje kritizovat Pozor a nedoporučovat či zakazovat jeho četbu.³² Kohn si uštěpačnost Pozoru nenechal líbit, a tak se dostal do začarovaného kruhu – a proticírkevním kruhům se samozřejmě články v Pozoru líbily a pravda je nezajímala. Články proti arcibiskupovi vycházely v Pozoru naprosto bez ohledů na situaci, v níž se Kohn v dané době nacházel (např. úmrtí matky³³ nebo vážná nemoc arcibiskupa).

Od roku 1900 narůstaly požadavky arcibiskupa, aby byly uveřejňovány opravy, ale Pozor naopak vysvětloval, že opravy zveřejňovat nemusí.³⁴ Nemohl vynechat zprávy o Dubjáčkově případu, kde se uvádělo, že jej arcibiskup dohnal k šílenství.³⁵ Dá se říci, že nebylo číslo Pozoru, kde by nebyl arcibiskup zmíněn, ale výhradně v negativním duchu. Snad i proto si nespokojený kněz Josef Hofer vybral tyto noviny k publikování svých kritických článků proti arcibiskupovi.

Kritika vůči arcibiskupovi byla podávána i v humoristických časopisech, např. v *Rašple (Humoristicko-satirický list dělného lidu)*, kde je Kohn připomínán jako ten, který brojí proti volbě socialistů do sněmu.³⁶ Podobně v *Šípech*, kde je karikováno, že arcibiskup Kohn vybízí k poslušnosti vůči

²⁸ To, že 8. 11. je také výroční den zvolení Kohna arcibiskupem, Pozor zamlčel. Srov. *Pozor*, 16. 11. 1895, s. 4; *Pozor*, 22. 2. 1896, s. 4.

²⁹ Srov. *Pozor*, 3. 1. 1895, s. 2.

³⁰ Srov. *Pozor*, 19. 10. 1897, s. 3. To, že peníze vydělané v konzistoři byly milým přilepšením k platu penzistů, a ti měli zájem o tuto práci, Pozor již nezmiňuje. Srov. Vlastní životopis. LN, 22. 6. 1929, s. 1.

³¹ Srov. *Pozor*, 16. 4. 1898, s. 3–4. I když se jednalo o procesí, bylo logické, že hlídač nechtěl, aby šlapali po poli.

³² Srov. *Pozor*, 28. 3. 1899, s. 2–3. *Pozor*, 3. 1. 1895, s. 3. Arcibiskup dokonce zaváděl přímluvu „Od otravného tisku vysvobod' nás, Pane“, což tento tisk velmi nelibě nesl. Srov. *Pozor*, 6. 3. 1900, s. 2.

³³ Srov. *Pozor*, 16. 10. 1897, č. 119, s. 3.

³⁴ Srov. *Pozor*, 13. 1. 1900, s. 3.

³⁵ Srov. *Pozor*, 20. 3. 1900, s. 5.

³⁶ *Rašple*, 1. 10. 1902, s. 68.

vrchnosti,³⁷ je obviňován spolu s biskupem Říhou, že straní Němcům.³⁸ Tyto příspěvky nejsou příliš pobuřující, ale spíše vyjadřují zaměření konkrétního periodika. Je evidentní, že na Kohna byly zaměřeny zvláště socialisticky orientované tiskoviny, jako výše uvedená „Rovnost“ v případě Dubják.

Do roku 1902 se kritické články vůči arcibiskupovi, samozřejmě kromě *Pozoru*, vyskytují příležitostně, až od roku 1903 bylo téma arcibiskupa Kohna a jeho sporů velmi častým námětem.

Ve vydání *Pozoru* ze 4. června 1902³⁹ se objevil článek s nadpisem „Naše arcidieceze“ a jako autor byl podepsán „Rectus“. Tento článek se dočkal v následujících číslech dalšího pokračování (vycházely do 13. srpna 1902).⁴⁰ Články byly vůči arcibiskupovi velmi kritické, až hrubé. Takový urážlivý a hrubý text samozřejmě nemohl zůstat bez povšimnutí. V Moravanu vyšla reakce, v níž autor nesouhlasí s Rectovým počínáním, a to jak se způsobem, jakým podává arcibiskupovy chyby, tak také s tím, v jakém listě své články publikuje.⁴¹ Redakce *Pozoru* byla velmi spokojena, polemiky, reakce, vše zvyšovalo prodejnost novin a to bylo to, o co jí šlo. Rectus dostal první stranu a pokud bylo třeba, na dalších se chválila jeho kvalita a haněla odpůrci.⁴²

Tyto články samozřejmě nemohly nechat arcibiskupa klidného, narůstala v něm touha objevit identitu Recta, zvláště pokud to byl kněz, vždyť svému arcibiskupovi sliboval při přijetí ordinace úctu a poslušnost a ne veřejné ostouzení v novinách (navíc protikatolických).⁴³

³⁷ *Šípy*, 11. 11. 1899, insertní příloha.

³⁸ *Šípy*, 13. 10. 1900, s. 4. Srov. Přílohy.

³⁹ Článek samotný je datován v Olomouci ke dni 3. června, proto někteří autoři uvádějí, že Rectovy články vycházely od 3. 6. 1902, ačkoliv 3. 6. 1902 *Pozor* nevyšel. Srov. Z l á m a l , Bohumil: *Dějiny olomoucké arcidieceze*. Sv. IV, část 2/1848–1918. Kyjov 1979, s. 75. T ý ž : *Kapitoly ze života olomouckého arcibiskupa Dr. Theodora Kohna – neúspěšného mecenáše české univerzity na Moravě*, Vlastivědný věstník moravský 45, 1993, s. 25. M a r e k , P.: *Theodor Kohn*, s. 39.

⁴⁰ Článek samotný je datován 8. srpna, proto někteří autoři uvádějí, že Rectovy články vycházely do 8. 8. 1902, ale tento článek vyšel skutečně až 13. 8. 1902. Srov. Z l á m a l , B.: *Dějiny olomoucké arcidieceze*, s. 75; T ý ž : *Kapitoly ze života*, s. 25; M a r e k , P.: *Theodor Kohn*, s. 39.

⁴¹ Srov. H o f e r , Josef: *Naše arcidioecese*. Olomouc 1903, s. 11.

⁴² Srov. *Pozor*, 16. 6. 1902, s. 2. Moravan jako arcibiskupův orgán musí hájit svého chleboďárce, čímž *Pozor* zpochybňuje jeho pravdivost.

⁴³ Možná i na tento případ naráží F. X. Novák: „*Snad v žádném jiném národě neviděli jsme tak zhusta a tak pravidelně typu kněze napadajícího své představené v novinách zjevně nepřátelských, jako u nás [...] Dnes se ohlásil u věci snad spravedlivé, ale kdo ručí za to, že se zítra neozve z pouhého citlivůstkářství, z uražené ješitnosti, z nero-*

Pátrání bylo neúspěšné, ale Rectus se rozhodl k ráznému kroku. Využil, že v srpnu probíhaly exercicie pro kněze v kněžském semináři v Olomouci. Bylo možné přistoupit ke zpovědi, a to u 15 zpovědníků, včetně arcibiskupova osobního zpovědníka Augustina Strnada OP. Rectus jej vyhledal a při zpovědi ho měl požádat, aby vyřídil arcibiskupovi Kohnovi, že se u něho zpovídal Rectus. Nevíme, jak přesně zpověď probíhala – zda byla žádost o vyřízení vzkazu řečena přímo při zpovědi, nebo mimo ni.⁴⁴ Traduje se, že Strnad OP byl spíše skrupulózní povahy. Jedno je však jisté, arcibiskup se zeptal a Strnad OP to považoval z arcibiskupovy strany za pokoušení, aby porušil zpovědní tajemství a prozradil identitu penitenta. Kohnova reakce odpovídá jeho usilovnému pátrání po identitě Recta. Možná si v tu chvíli však ani neuvědomil, za jaké situace se Strnad OP totožnost Recta dozvěděl, a bez rozmyšlení se na něj zeptal. Tento dotaz měl pro něj v budoucnu zásadní následky.⁴⁵

Ve svých pamětech tuto záležitost arcibiskup komentuje prostým sdělením, že obvinění z pokusu o porušení zpovědního tajemství byl zproštěn.⁴⁶

Druhým zásadním činem Recta bylo napsání a odeslání telegramu arcibiskupovi v neděli 10. srpna 1902.⁴⁷ Arcibiskup se rozhodl vyzískat originál telegramu, aby mohl konečně zjistit totožnost autora.

Nejprve se mu podařilo opatřit si fotokopii originálu telegramu, což mu vyneslo obvinění z porušení listovního tajemství. Kohn však tento svůj čin omlouval tím, že když mu byl telegram určen, předpokládal, že má právo

zumného kritikářství. “ Novák uznává právo kněze vyjádřit se k negativním jevům u svých představených, ale za podmínky, že je sám klerik dbalý svých povinností. Srov. N o v á k , František X.: *Pohledy do života bohoslovců a kněží.* Přerov 1930, s. 392–397.

44 Zpovědní tajemství je považováno za neporušitelné. Pokud je zpovědník poruší, upadá do exkomunikace *latae sententiae*, jejíž sněti je vyhrazeno Svatému stolci. Srov. CIC (1917) kán. 889, 2369. CIC (1983) kán. 983, 1388. I když reálně k porušení zpovědního tajemství nedošlo, arcibiskup se svým dotazem na identitu kajícího dopustil možného pokusu o jeho porušení.

45 Není jasné zda se jednalo o skutečný obsah zpovědního vyznání v rámci hříchů, nebo jen o tzv. *secretum commissum*, jež není předmětem vlastního zpovědního tajemství, což bylo jasné Kohnovým protivníkům, kteří žádali toto potvrzení i od Hofer. Ten to však odmítl. Naopak arcibiskup Kohn vydal prohlášení, že k žádnému pokusu o vyzrazení zpovědního tajemství nedošlo. Z l á m a l , B.: *Dějiny olomoucké arcidiecéze*, s. 83–84.

46 Srov. K o h n , Theodor: *Lebensdenkwürdigkeiten.* Graz 1921, s. 109.

47 „Račte okamžitě onen proces odvolati, jinak skazíte vše. V úterním čísle Vám nakloním nejen kněžstvo nýbrž i celou inteligenci. Přimi. ZA Opava, pob. Olomouc, AO, sign. E 3/6, kart. 876, f. 122. Kopie telegramu.

i na originál.⁴⁸ Písmo z telegramu bylo porovnáváno anonymně s písmem kněží v jednotlivých děkanátech, ale došlo k nesprávné identifikaci a obviněn byl nevinný kněz František Ocásek.⁴⁹

Hofera přiměl jeho spolubratr František Lepařík, aby se konečně přiznal. Hofer napsal dopis, v němž se snažil zdůvodnit a obhájit své útoky. Obával se však arcibiskupovy pomsty, a tak sestavil rovněž žalobu, kterou poslal do Říma.⁵⁰ Žaloba pro něj pravděpodobně představovala možnost, jak se vyhnout odsouzení od Kohna, a zároveň možnost, jak arcibiskupa zničit.⁵¹ Rektova aféra poskytovala mnohé náměty antiklerikálně laděnému tisku.⁵² Podobně do Říma doputovala i žaloba z pokusu o porušení zpovědního.⁵³

Situace došla tak daleko, že se „Rectus Affaire“ zabýval na začátku května 1903 i vídeňský parlament. Zatímco většina soudobých novinových článků se stavěla proti arcibiskupu Kohnovi a jeho jednání kriticky, jeden příspěvek se pokoušel se na věc dívat nezaújatě a z jiné perspektivy. Jeho autorem byl člověk, od kterého by se to spíše neočekávalo. 3. května 1903 vyšel v *Die Zeit* článek „Erzbischof Kohn“⁵⁴ od Josefa Svatoopluka Machara (1864–1942) s poznámkou: „Slavný český spisovatel, patřící mezi politický okruh prof. Masaryka, zaslal nám tento článek k dispozici. Tento článek se velmi hodí k osvětlení senzační aféry arcibiskupa Kohna, ukazuje nám pohled české inteligence, ke které se řadí J. S. Machar. Patří k největším kritikům klerikalismu v Rakousku, jeho odlišný pohled na případ Kohn si zaslouží naší pozornost.“

Bylo tedy s podivem, že ten, který katolickou hierarchii zpravidla kritizoval, se nyní staví „na stranu arcibiskupa Kohna.“ Machar připomenul, že velkou nevýhodou Kohna byl jeho židovský a nešlechtický původ, co se

48 Srov. K o h n , T.: *Lebensdenkwürdigkeiten*, s. 107–108.

49 Srov. Z l á m a l , B.: *Dějiny olomoucké arcidiecéze*, s. 80–81.

50 Archivio Segreto Vaticano, Città del Vaticano (dále jen ASV). Segreteria di Stato, a. 1904, rub. 247, fasc. 1, f. 82-83v. 28. 4. 1903.

51 Srov. M a r e k , P.: *Theodor Kohn*, s. 42–44. Z l á m a l , B.: *Dějiny olomoucké arcidiecéze*, s. 81.

52 Š t ě p á n e k , Ladislav: *Lide, prohlédni!* Časová brožura o důležitých věcech pro každého! Brno 1903.

53 V nedatovaném latinském textu, kde je podepsán „Sincerus“ /upřímný/, je oznámena ona záležitost velkého pohoršení, které arcibiskup způsobil snahou získat informace o Rectovi od arcibiskupského zpovědníka. Srov. ASV, Seg. di Stato, a. 1904, rub. 247, fasc. 1, f. 52.

54 *Die Zeit*, 3. 5. 1903, s. 1–2. M a c h a r , Josef S.: *Prosa z let 1901–1903*. Rokycany 1904, s. 124–137 (česká verze textu).

šlechtě odpouští, „plebejskému“ arcibiskupovi bylo vytýkáno, a to zvláště v případě arcibiskupa, který měl židovské předky.⁵⁵

Ovšem ani tento projev podpory nic nezměnil na tom, že situace arcibiskupa Kohna v arcidiecézi byla nadále neudržitelná. Kněží i věřící nadále posílali do Říma protestní listy proti arcibiskupu Kohnovi. Kohn přijel v červenci 1903 do Říma, aby zde vysvětlil situaci v arcidiecézi. Následně se mohl vrátit zpět, což jej ujistilo v přesvědčení, že z jeho strany je vše v pořádku. V Římě však vyšetřování pokračovalo a také Vídeň usilovala o vyřešení Kohnova případu. V prosinci 1903 byl Kohn opět povolán do Říma, kde jeho případ projednávala koncilní kongregace. Kongregace dospěla k závěru, že jediné možné řešení je jeho rezignace, toto rozhodnutí papež Pius X. schválil a sdělil v soukromé audienci Kohnovi. Kohn rezignoval 12. března 1904 do rukou papeže Pia X. Kohn se po své rezignaci nesměl vrátit do rodné arcidiecéze, zakoupil panství ve štyrském Ehrenhausenu, kde žil až do své smrti (3. 12. 1915). Na rodnou Moravu zde nezapomněl, ve své závěti odkázal peníze na založení české univerzity na Moravě, odkaz se jednak díky válečným událostem a následnému rozpadu habsburské monarchie nepodařilo realizovat.⁵⁶

Závěr

Soudní spory a další negativní činy arcibiskupa Theodora Kohna představovaly věčný námět pro antiklerikálně laděné kruhy. Kohn nedokázal na útoky v tisku adekvátně odpovědět, velmi mu uškodila zvláště tzv. Rectova aféra. Když v listopadu 1902 slavil Kohn své desítiléte výročí na arcibiskupském stolci, situace už byla velmi kritická. Zároveň s oslavami se tak začaly objevovat i demonstrace proti arcibiskupovi. Kohn se stával v tisku ztělesněním všech negativních vlastností klerikála a hierarchy, nebyl ušetřen ani jeho židovský původ.

⁵⁵ J o n o v á , Jitka: „*Kohnův pucflek*.“ Vztah Josefa Svatopluka Machara a olomouckého arcibiskupa Theodora Kohna. *Studia Theologica* 45, 2011, s. 42–59.

⁵⁶ J o n o v á , J.: *Theodor Kohn*. Kníže – arcibiskup olomoucký, s. 128–196, 201–206.

***THE LITIGIOUS ARCHBISHOP.* ANTICLERICAL ATTACKS ON ARCHBISHOP THEODOR KOHN**

Until the proclamation of the December Constitution (1867), Moravian Ostrava remained a religiously homogeneous city dominated by its autochthonous Roman Catholics. However, in Moravian Ostrava and its surrounding villages the Evangelical (Lutheran) and Israelite (reformed and orthodox) religious communities began to grow in number in the 1850s and 1860s through the influence of industrialization, and prior to the First World War the territory of today's Ostrava became an important centre for these communities. The Roman Catholic, Lutheran and Israelite communities coexisted and competed both in the public domain (education, associations) and in pastoral work, where an important role was played by language, with the predominantly Roman-Catholic Czech-Polish language camp set against the broadly German camp of Israelites and Evangelicals, which was made up of migrants from traditionally Lutheran areas (Těšínsko) and the Prussian territory bordering the river Oder. Even after the end of the First World War, religious rivalry made its presence felt in this industrial city, which was transforming itself into an administrative and cultural centre of the new Czechoslovak state. However, after the tumult of the plebiscite in Těšín Silesia and the subsidence of anti-Catholic propaganda following the formation of the Czechoslovak Republic, Greater Ostrava (1924) began to transform itself into a nationwide centre of the Czechoslovak Church (with the first religious parish established in Ostrava-Radvanice), the Association of Social Democratic Atheists and the spiritistic movement with its numerous international contacts. The importance of these new players in interwar religious life in the Ostrava area is demonstrated not only by the results from the censuses taken in 1921 and 1930, but also by their numerous social and association activities, which were carried out until the establishment of the Protectorate and then afterwards until the cessation of association life at the start of the 1950s.

Church representatives were often the target of anticlerical attacks. Due to some of his activities and his Jewish background, the Archbishop of Olomouc Theodor Kohn was a favourite subject of the anticlerical press. The archbishop was also criticized for being a miser and being litigious. The anticlerical movement took great pleasure in juxtaposing his behaviour with selected quotes from the Bible. The archbishop's hunt for the identity of the author of articles in the newspaper *Pozor* (Attention) written under the pseudonym *Rectus* developed into the so-called *Rectus* Affair, which was even debated in the Austrian parliament. The press attacks against Kohn eroded his authority and led to his eventual resignation from the Archiepiscopal See.